

בעצתך תנחני

גליון שבועי להתבוננות בפרשת השבוע ובעבודת ה'

גליון 84

פרשת וישלח

האם צריך להיכנע לגויים?

עליך – תהיה יהודי גאה, אל תשתוק בשום אופן! שידע כל העולם שעם יהודים לא מתחילים!

ואין לומר שהיתה זו השקפתם של שמעון ולוי שיעקב חלק עליה. שהרי יעקב מגיב על מעשיהם ואומר: "עכרתם אותי להבאישיני ביושב הארץ בכנעני ובפריזי, ואני מתי מספר, ונאספו עלי והיכוני ונשמדתי אני וביתי" (לד לד). טענתו של יעקב היתה פרקטית: אתם לא אומדים נכון את כוחכם. אנחנו משחקים באש בחוסר אחריות, כל תושבי הארץ יקומו נגדנו מחר. אין כאן טענה עקרונית על עצם הענין של המלחמה. מותר וראוי ליהודי לנקום את נקמתו ולעמוד על כבודו!

התשובה עולה מאליה מתוך השאלה, אך בשביל לחדד אותה נביא בזה את דברי המלבי"ם.

שאל המלך הוכתר למלך על ישראל, ומיד בימים הראשונים למלכותו הגיע לפניו אתגר מפחיד ומאיים: מלך בני עמון רוצה להשמיד את כל תושבי יבש גלעד, ומוכן לכרות ברית רק בתנאי אחד – לנקר לכל תושב גלעד את עינו הימנית. תושבי יבש גלעד יודעים שאין להם סיכוי נגדו, והם פונים למלך הטרי שהוכתר רק אתמול. הנביא מספר: "ותצלח רוח אלוקים על שאול בשמעו את הדברים האלה, ויחר אפו מאוד!" (שמואל א, יא ו). מפרש המלבי"ם:

"כבר ביאר החוקר, כי החלש כשישמע איזה עוול – יתעצב עליו; והגיבור – יחר אפו לעשות נקמה. ועל ידי שצלחה עליו רוח ה' שהוא רוח גבורה – על ידי כן חרה אפו לנקום מאויביו".

כלומר: כאשר אדם חווה עוול שנעשה לו או לזולתו בסביבתו – יש שתי דרכים של תגובה נפשית. הדרך האחת היא לכאוב, לפחד, להתעצב. זו תגובה של ספיגה. האיש הרע רוצה להכאיב לי – אני מכופף את הראש ומקבל זאת כעובדה מוגמרת. מעתה נותר לי רק להצטער, לפחד, ומקסימום להתגונן. הדרך השנייה היא – לכעוס, לרתוח, לצאת למאבק, לנקום. זו תגובה של בקשת הצדק. אני לא מוכן שירעו לי, אני מכיר את זכויותי ומבין שלא מגיע לי שכך יעשו לי. אם מישהו רוצה להציק לי – הוא יצטרך לשלם מחיר.

שאל המלך שומע שאומה חזקה רוצה להציק לבני עמו. הוא יודע את הנתונים – אנחנו חלשים והם חזקים. אבל התגובה המתעוררת בו אינה תגובה של פחד, אלא תגובה של זעם. הוא לא מוכן לקבל שיציקו ליהודים. אתם רוצים להזיק? רוצים להרוג? תשלמו מחיר כבד!

הפגישה של יעקב ועשיו בפרשתנו היא אבן דרך לדורות כיצד יש להתייחס אל הגויים כאשר אנחנו בגלות. מעשה אבות סימן לבנים. הרמב"ן בפרשתנו (לג טו) מביא את דברי המדרש, ומפרשם:

"רבי ינאי כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא ולא הוה נסיב עמיה רומאין, חד זמן לא איסתכל בה ונסיב עמיה רומאין, ולא הגיעו לעכו עד שמכר פינס שלו. (עד כאן לשון המדרש, והרמב"ן מפרש: מפני שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות. כשהיה בא ברומא בחצר מלכי אדום על עסקי הצבור היה מסתכל בפרשה זו ללכת אחרי עצת הזקן החכם (כלומר אחרי עצתו של יעקב אבינו), כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו".

מה המסר של פרשת הפגישה של יעקב ועשיו?

המסר שלכאורה עולה מהפסוקים הוא כניעה מוחלטת לפריץ. יעקב מכניע את עצמו לעשיו בכל דרך אפשרית: השתחוואות אינסופיות, מתנות ללא גבול, דברי שבח והלל, עשר פעמים במשפט אחד "אדוני", ומחמאות מוגזמות עד בלי די.

לכאורה ההוראה למעשה הנלמדת מפרשה זו הינה שיש להכניע את עצמנו בגלות לפני הגויים ללא שום הגבלה. כך גזר עלינו הקב"ה, עד שיבוא המשיח ויתהפך הגלגל. כרגע אנחנו בגלות ובגלות יש להתכופף, להתכופף עד עפר.

אלא שאם אכן זהו כל המסר העולה מן הפרשה – מסר קל ופשוט, קצר וקליט – לא מובן למה רבי ינאי ראה צורך להתבונן בפרשת וישלח בכל פעם מחדש שהיה עליו להיפגש עם גדולי המלכות ברומא. מספיק לכתוב את המשפט הזה על פתק "יש להיכנע ללא הגבלה", ופשוט ליישם. נראה מלשון המדרש שבפרשה הזו טמון עומק של תחכום וערמה מול הגוי. מה העומק?

עוד יש לשאול על גישה זו מהפרשה שמופיעה מיד לאחר מכן, פרשת דינה. דינה נפגעת מגוי בצורה נוראה שאין להעלותה על דל שפתים. הגוי המדובר הוא בנו של אדוני הארץ, איש נכבד וחשוב שמסוכן להתחיל איתו. שני אחיה, שמעון ולוי, מגיבים חד משמעית: "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבואו על העיר בטח, ויהרגו כל זכר". שני נערים צעירים הולכים מול עיר שלמה והורגים את כולם ללא יוצא מן הכלל.

זו נקמה חסרת פשרות בכדי לשמור על כבודה של אחותם, וכלשונם "הכזונה יעשה את אחותנו?!". לכאורה המסר העולה מפרשה זו הינו הפוך לחלוטין מהפרשה הקודמת: אם דרכו

מה התגובה הנדרשת מיהודי בזמן הגלות כשגוי רוצה לדרוך עליו ומצוה עליו לנשק את נעליו? תגובה של פחד או תגובה של זעם?

כאן מגיעה חכמתו העצומה של יעקב אבינו, מעשה אבות סימן לבנים, משהו בסגנון – "שבור את החבית ושבור את יינה":

מצד אחד – תהיה פרקטי. תכיר במגבלות הכח שלך. זו לא חכמה להתאבד בשביל לשמור על הכבוד שלך. אל תהיה צודק, תהיה חכם. אבל מצד שני – תזכור שאתה לא מתכופף באמת! אתה לא נכנס למצב של ספיגה, להרגשה פנימית של רפיסות "ככה זה, אלו החיים, עכשיו הגויים על הגובה". ממש לא. תזכור שאתה יהודי, בן לעם הנבחר, נציג של הקב"ה בעולם. יבוא יום נקם ושילם!

גם כשאתה מתכופף לגוי, אל תכופף לו את הנפש, תכופף לפניו רק את החיצוניות שלך. תן לו את ההרגשה הטובה, ממקום של בוז עמוק פנימי. תזכור שאתה באמת על הגובה.

גם בגלות לא השתנה משהו מהותי במעמדו של עם ישראל. אנחנו העם הנבחר, וזו העובדה. לנו מגיע להיות על הסוס. כרגע לפי נתוני השטח צריך להיות פרקטי, לא יותר מזה.

היכן זה בא לידי ביטוי בפרשתנו? ראשית כל, יש מדרש מעניין על הפסוק: "ותעבור המנחה על פניו" (לב כב). רש"י מביא את המדרש: "אף הוא שרוי בכעס, שהיה צריך לכל זה". יעקב שולח את המנחה לעשיו לא מתוך הכנעה ופחד, אלא מתוך כעס וחרון. צריך – אז צריך, אבל זה מעורר זעם.

אבל גם לאורך כל הפרשה בא היחס הזה לידי ביטוי. אם נדייק את הפסוקים נמצא דבר מאוד מעניין. עשיו פונה ליעקב בסגנון של אחוה, ויעקב משיב לו כל הזמן בביטויי עבדות מפליגים. יש מקום אחד שזה בולט בצורה שכמעט אי אפשר לקלוט: עשיו אומר לו "אחי יהי לך אשר לך", זה המקום היחיד שעשיו פונה ליעקב במילה "אחי". ובתגובה יעקב משיב לו: "אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי, כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלוקים". לא פחות.

הרעיון בדבר הוא פשוט: עשיו כועס על יעקב ממקום של יחסי אחים. אנחנו בתחרות כבר מרגע הלידה, כל הזמן הייתי בטוח שאני המוצלח, איש העולם הגדול. איך העזת לעקוף אותי? לקחת לי את הבכורה ואת הברכות, רימית אותי, טיפסת לצמרת בלי בושה! ובתגובה – יעקב משדר לו: אין לך מה לכעוס עלי, אני מתייחס אליך כאל מלך. אתה המלך כאן, זה הרי מובן מאליו. אנחנו בכלל לא שווים, ממתי מלך כועס על עבד שכביכול עקף אותו?

ננסה לרגע להיכנס לסיטואציה: יעקב ועשיו רואים את המציאות, שיעקב לקח מעשיו את הברכות, התחמק מהאזור לעשרים ושנים, וחזר כמו מלך בגדוד, נשוי לארבע נשים, אב לשלש עשרה ילדים, ובעל עושר ונכסים בכמות אדירה. עשיו כועס ומקנא, מבחינתו בצדק. ומה יעקב אומר לו? לא, אל תכעס. אתה אדוני, אתה אדוני! אתה שומע? אתה אדוני!! תירגע, אתה אדוני!!!

מה פתאום אדון? איך הוא נהיה אדון? שניהם יודעים שההתרפסות של יעקב לא באמת קשורה למציאות. במציאות הם שני אחים תאומים, שהצעיר עקף את הבכור, לקח את הברכות והצליח בחיים.

אבל איך אפשר לכעוס ולהתפרץ כשהאח שמולך מורח אותך בכותרות מחמיאות בעיתון? הוא פשוט לא נותן אפשרות להתפרץ, למרות שכולם יודעים את האמת.

במפגש מול עשיו כולם משתחווים. זאת לא השתחוואה של כבוד והערכה לאח גדול, אלא השתחוואה טקסית נוספת כבוד מזויף, כמו לפני קיסר סין. ולכן התורה מאריכה לתאר זאת: "ותיגשן השפחות הנה וילדיהן... ותיגש גם לאה וילדיה... ואחר ניגש יוסף ורחל".

עשיו מציע "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך". כלומר: אני אתלווה אליך קצת בדרך ונשוחח. יעקב מגיב: "אני לא רוצה לעכב אותך, הילדים הולכים לאט. תלך אתה קדימה, ואני אבוא אליך לשעיר". השאלה נשאלת: מי בכלל חשב לבוא לשעיר? הרי גם עשיו לא התכוון להזמין אותו אליו הביתה עם כל הצאן והילדים. להיפך, הוא הרי הציע שהוא זה שילווה את יעקב בדרכו! אבל יעקב דוחה את נסיונות האחוה, ועוטף את עשיו בכבוד שלא נותן לו להגיב. הוא כביכול "לא מביך" את ההצעה, ומגיב שהוא יבוא לאחוזת המלך בהכנעה. גם הסירוב הזה עטוף בשלש פעמים "אדוני", כדי להסיר כל שמץ של סיכון.

זו צורת הכנעה של יעקב לעשיו. זאת לא הכנעה ממקום של חולשה ומורא, אלא ממקום של פרקטיקה חכמה. כביכול הוא אומר לעשיו: "קח את הכבוד שאתה כל כך רוצה, ותירגע".

רגע לאחר המפגש עם עשיו יעקב ממשיך את חייו והתעלותו, כפי שהתורה מתארת "ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות", כאומר: הסתלק המטרד, אפשר להמשיך.

העולה למעשה: אין מקום ליהודי להרגיש את עצמו נכנע לפני גוי. אנחנו עבדי ה', אנחנו העם הנבחר, ממלכת כהנים וגוי קדוש. הערבים הם בני השפחה והם נבראו לשמש אותנו, כי היצורים כולם נבראו לשמש את ה', ואנחנו בניו והם עבדיו.

אין ספק שיש סיטואציות ומצבים שצריך לדעת להתכופף, אבל לא בהרגשה של חולשה, אלא בחכמה פרקטית: אל לנו להיות צודקים, אלא חכמים. אבל לא משום כך נפסיד את הגאווה היהודית. גאווה יהודית היא דבר חשוב מאוד. מותר לנו וחשוב לנו לזכור שארץ ישראל ניתנה לעם ישראל לעבוד בה את הבורא, והיא שייכת לעמו של ה' ולא לעם זר.

יש להדגיש שהנושא הוא עדין מאוד. אפשר בקלות להיסחף ללאומנות ריקה מתוכן, עלולים להרגיש לא גאווה יהודית אלא גאווה לאומית, חלילה. כדי להינצל מכך יש צורך קריטי להכיר ולהבין את המשמעות של יהודי: מה זה להיות יהודי, מה רוממותו מול גוי, מה גודל התרומה של שמירת תורה ומצוות לעולם כולו. אבל זה כבר נושא למאמר בפני עצמו.

להצטרפות לרשימת התפוצה, לקבלת מאמר שבועי:
B0548407520@gmail.com